

Gold, Frankincense, and Myrrh in Old Polish Preaching

Roman Mazurkiewicz

Pedagogical University of Cracow

erem@op.pl <https://orcid.org/0000-0002-2972-8922>

In one of the homilies he gave for the Epiphany in the late sixth and early seventh centuries in St. Peter's Basilica, Pope St. Gregory the Great said:

The Magi brought gold, frankincense, and myrrh. Gold is fitting for a king, frankincense is given as a sacrifice to God, and myrrh is used to conserve the bodies of the dead. Thus the Magi prophesy the One whom they adore, also through their mystical gifts: the king's gold, God's frankincense, and the mortal's myrrh.¹

Naturally, the explanation of the “mystical gifts” sacrificed to the Holy Infant by the Magi from the East contained within this fragment was not St. Gregory's idea. However, we can consider it to be a canonical interpretation for the Roman Church at the time, a recapitulation based on the earlier Old Testament symbolism of gold, frankincense, and myrrh and exegesis of the verse Matthew 2 : 11. It is not the only interpretation in the quoted homily. A little later, Gregory teaches that gold symbolizes wisdom, frankincense symbolizes prayer, and myrrh is symbolic of the mortification of the flesh. Thus these are three gifts that we who believe in Christ – God, king, and man – can offer Him along with the Magi.² This catechetical interpretation of the Bethlehem gifts, which updates their significance in the encouragement directed to the faithful (according to the outline: “like the Magi, we also sacrifice to Christ...”), is a permanent theme in the homily for the feast of the Epiphany in old Polish preaching as well.

---

1 Gregorius I, *Homilia X. Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli in die Epiphaniae*, PL 76, 1112D: “Magi vero aurum, thus et myrrham deterunt. Aurum quippe regi congruit, thus vero in Dei sacrificium ponebatur, myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. Eum ergo magi quem adorant etiam mysticis muneribus praedicant, auro regem, thure Deum, myrrha mortalem”; cf. idem, *Liber responsalis*, PL 78, 742C.

2 Ibidem, PL 76, 1113A, 1113B–C.

An allegorical interpretation of the meaning of gold, frankincense, and myrrh appeared in exegesis in the first five centuries of Christianity. Its founder was probably St. Irenaeus, who writes in the treatise *Adversus haereses* that the Magi from the East offered Jesus gold because He was a real king, frankincense because He was the real God, and myrrh because He was the one who would die for human beings and be buried.³ This formula was repeated, modified, and reinterpreted in later centuries by St. Hilary of Poitiers, St. Ambrose, St. John Chrysostom, St. Eusebius of Emesa, or the Spanish poet-priest Juvencus. St. Jerome approvingly cites a quote from the latter's *Historia Evangelica*: "They offer three kinds of gifts: gold, frankincense, and myrrh to the king, man, and God." Thus they were later found in one of the lessons of the Roman breviary intended for the octave of the feast of the Epiphany.⁴

This "model" formula (gold – royalty, frankincense – Divinity, myrrh – Christ's humanity) became a point of reference for later interpretations, adding onto it new meanings both literal and, above all, spiritual-mystical ones. We can find them, for example, in the exegetical commentaries of St. Jerome, St. Maximus of Turin, St. Peter Chrysologus, Pope St. Leo I, and St. Fulgentius of Ruspe. Meanwhile, we can find them in the medieval writings of Rabanus Maurus, St. Peter Damian, Hugh of St. Victor, St. Bernard of Clairvaux, St. Thomas Aquinas, St. Bonaventure, and St. Bernardino of Siena. In the late Middle Ages, Jacobus da Varagine's sermon for the Epiphany from his *Gold Legend*, in which the Italian Dominican systematized the literal and figurative interpretations of the Bethlehem gifts that were most popular in his time, certainly played an important role. Without engaging in matters of the theological-catechetical subtleties of this interpretation, let us only interpret the most important of them that appeared near the end of the Middle Ages.⁵

In historical interpretation, gold, the most precious metal; it is a gift to aid Jesus and His mother in their penury. However, in a spiritual sense it illustrates His divine genealogy, majesty, power, authority, and juridical power,

3 Irenaeus, *Contra haereses*, PG 7, 184D.

4 Aquilinus Juvencus, *Historia evangelica*, PL 19, 99A (v. 284–286): "tum munera trina, / Thus, aurum, myrrham regique, hominique, Deoque / Dona dabant"; cf. Hieronymus Stridonensis, *Commentaria in Matthaeum*, PL 26, 22A.

5 I present the patristic and medieval tradition of the exegesis of gold, frankincense, and myrrh in greater detail in: „*Pełne tajemnic dary, bo w nich Bóg, Król i mary...*”. *Złoto, kadzidło i mirra w dawnej egzegezie (rekonesans)*, [in:] „*Stawa z dowcipu sama wiecznie stoi...*”. *Prace ofiarowane Pani Profesor Alinie Nowickiej-Jeżowej z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej*, red. M. Hanusiewicz-Lavallee, W. Pawlak, Lublin 2018, p. 185–199.

but also, as a result of the valor of its radiance, it is interpreted as a sign of His Divine nature and of heavenly glory. A much richer catalogue of meanings refers to the person who offers gold to his Redeemer. In a literal sense, it is a tribute given to the king as well as a profession of faith in his royal majesty; at a spiritual level, meanwhile, the basic meaning of gold is wisdom, clear recognition, and the contemplation of God's truth. It is also sometimes interpreted as a flash of God's flaming love, perfection in faith and in suffering, a pure conscience and holy thoughts, and piety and good works.

From the times of St. Bernard, a literal-pragmatic interpretation of the frankincense offered by the Magi has become common. It was supposed to neutralize the unpleasant odor of the stable. At a historical level, it also signifies Jesus' priestly pedigree. However, the basic meaning of frankincense is of a mystical nature. In reference to Christ, it symbolizes His divine nature, majesty, and immeasurable glory as well as the holiest soul of the God incarnate. Meanwhile, in reference to the person it above all is pious and honest prayer of the penitential heart, praise and contemplation of Christ's divinity, and a sacrifice of regret offered to the Highest of Priests. Furthermore, it is an expression of faith in the divinity of the Infant, contrite and meek love, doing what is good, a holy life, a good reputation, and, finally, faith in resurrection and the sweetness of the delights of heaven.

In accordance with its practical application, myrrh offered up to Mary and Jesus was to serve the nurturing of the child, strengthening his or her body, and protecting him or her against parasites. In a spiritual sense, it symbolizes Christ's human, corporal nature not immune to mortality; it prophesies His later suffering, death, and burial. With respect to the person, it has very diverse connotations. In earthly life, it above all symbolizes faith in Christ's true humanity as well as the mortification of the flesh and its desires, the moderation of licentiousness, penance and contrition, bitterness during oppression and the difficulty of earthly existence, good deeds, compassion in love, the mortality of the body, and the desire for death. From the perspective of eternity, myrrh, which protects against corruption, prefigures the resurrection of the body and its immortality as well as the eternal permanence of the joy of the deceased.

As we can see in the above presentation, in figural exegesis the individual Bethlehem gifts have agreed-upon basic meanings. Frequently, they were interpreted in ways that can have numerous meanings dependent on the context, oftentimes intersecting with others or even contradictory. For example,

myrrh symbolized the fact that the human body is prone to decay and death and also prefigured its resurrection and immortality; both gold and frankincense were related to Christ's divinity. Symbolic reference to Christian love and piety were also ascribed to both.

*

As in the tradition of the entire Roman Church, in Poland sermons and homilies for the feast of the Epiphany (Three Kings) are also a source that provides us with much material for the analysis of the topic discussed here. If we take into consideration the enormous and hitherto not fully studied body of sermons in Latin and in Polish preserved in manuscripts and prints that appeared before the end of the eighteenth century, they number in the hundreds. Here, I will limit myself to a little more than a dozen examples representing local preaching, mostly in Polish, from the early fourteenth century to the latter half of the eighteenth.

An important and original work, also with regards to Biblical hermeneutics, appeared at the very dawn of Polish preaching. Naturally, I am referring to the bilingual Polish-Latin *Holy Cross Sermons*, whose partially preserved copy is dated to the very dawn of the fourteenth century. The partially preserved sermon for the Epiphany is constructed on the basis of the rule of three also used in the sermon for the Feast of St. Catherine. In the case of the account of three "pagan kings" and the three gifts they offer, this takes on a new rationale. Without engaging in the subtleties of its composition, we note that the author of the sermon binds the three gifts of the Magi to three attributes of the newborn King: clemency, power, and generosity:

Nics nie mieszkając, <gdy gwiazdę> uźrzeni, nagle dary: złoto, kadzidło a mirrę <wzdać mu...> pośpieszyli, bo krol miłościwiejszy; przed nim pokłę<k>li, <bo krol mocniejszy>; dary jemu wzdali, bo krol szczedrzejszy⁶.

The tropological reading of the Bethlehem gifts has been described more precisely: we should offer our gracious king gold (an act of mercy),

---

6 Quotation in W. Twardzik's transcription in the edition: *Kazania świętokrzyskie. Nowa edycja, nowe propozycje badawcze*, pod red. P. Stępnia, współpr. H. Tchórzewska-Kabata, I. Winiarska-Górska, Warszawa 2009, p. 256.

frankincense (a zealous prayer), and myrrh (the mortification of the flesh).⁷ It is worth noting that although the meaning of frankincense and myrrh is completely consistent with traditional exegesis, the interpretation of gold as an act of mercy (*skutek miłosirdny*) does not have such an obvious prototype. Hélinand of Froidmont, a Cistercian poet and chronicler who lived in the late twelfth and early thirteenth centuries, was perhaps the only writer to mention “the gold of mercy” (*aurum eleemosynae*).

The Latin sermons of Peregrine of Opole (d. approximately 1333) were written slightly later than the Holy Cross collection. In his sermon *On the Feast of the Epiphany*, the Silesian Dominican took into account the allegorical, historical, and moral meanings of the Magi’s gifts in his explication; he followed Bonaventure and Bernard of Clairvaux:

Wtedy oni natychmiast podjąwszy wędrówkę ruszyli od wschodu na południe. Nieśli też dary: złoto, kadzidło i mirrę, by uczcić potrójną naturę Narodzonego. Złoto, albowiem przez złoto wyrażało się jego Bóstwo, kadzidło, bowiem wyobrażało ono duszę, i mirrę, bowiem wyobrażała ona jego najczystsze ciało. Ofiarowali złoto również dlatego, aby ulżyć w biedzie Matce, która była uboga. Kadzidło ofiarowali dla zabicia niemilego zapachu, jaki panował w stajni, mirrę zaś, aby wzmocnić delikatne ciało chłopca, którego miała żywić. Ofiarowali także te trzy dary jako przykład dla nas, abyśmy ofiarowali złoto, czyli doczesne dobra, kadzidło, czyli gorliwość lub modlitwę, i mirrę, czyli umartwienie ciała⁸.

Jakub Wujek (d. 1597) emphasizes that gold, frankincense, and myrrh are only material gifts that the Magi received as “earthly riches” from God. Now, they give him back not only their treasures, but also praise and glory:

Wtedy oni natychmiast podjąwszy wędrówkę ruszyli od wschodu na południe. Nieśli też dary: złoto, kadzidło i mirrę, by uczcić potrójną naturę Narodzonego. Złoto, albowiem przez złoto wyrażało się jego Bóstwo, kadzidło, bowiem wyobrażało ono duszę, i mirrę, bowiem wyobrażała ona jego najczystsze ciało. Ofiarowali złoto również dlatego, aby ulżyć w biedzie Matce, która była uboga. Kadzidło ofiarowali dla zabicia niemilego zapachu, jaki panował w stajni, mirrę zaś,

7 Ibidem (i tegoć to krola miłościwiejszego człowiek złotem, to je skutkiem miłosirdnym, kadzidlęm, to je nabożnym modlenim, mirrą, to je ciała udręczeniem, będzie darować i przez ty dary miłość Syna dziewiczego może otrzymać).

8 Peregryn z Opola, *Kazania „de tempore” i „de sanctis”*, przekł. J. Mrukówna, weryfikacja przekładu i opracowanie tekstu E. Deptuchowa, L. Szelachowska-Winiarzowa, Z. Wanicowa, red. nauk. J. Wolny, Kraków–Opole 2001, p. 74.

aby wzmocnić delikatne ciało chłopca, którego miała żywić. Ofiarowali także te trzy dary jako przykład dla nas, abyśmy ofiarowali złoto, czyli doczesne dobra, kadzidło, czyli gorliwość lub modlitwę, i mirrę, czyli umartwienie ciała⁹.

Piotr Skarga (d. 1612) also writes about sacrifice for Jesus “with the soul, with the body, and with riches” in his homily *Na dzień Zjawienia abo Trzech Królów*. However, he uses this formula not to refer to the Magi looking for Christ in Bethlehem, but to the Christians of his time, imploring them to find Christ in the poor “who lay in manure and stables, in straw and without help.”¹⁰ Meanwhile, Skarga’s sermon for the Three Kings in *Żywoty świętych* has an even more detailed appeal to the faithful:

Póđmy co rychlej, dobywajmy skarbów, a poklon czyniąc, ofiarujmy jemu duszę, ciało i majątności nasze, ku wszelakiemu poddaństwu, jako Panu i Bogu naszemu. Kmiecieśmy i stworzenie jego, na tośmy tu przyjachali. Wyznawajmy złotem, iż on jest królem naszym, któremuśmy dań i poddaństwo winni są. Wyznawajmy kadzidłem, iż on jest Bogiem prawym naszym, któremu kadzenie i ofiara służy. Wyznawajmy, iż on jest prawym dla nas niedawno urodzonym człowiekiem, który umrzeć i pogrzebion za nas być ma; a iż naonczas do jego posługi przybyć nie będziem mogli, zostawmy mirrę na pogrzeb jego i na pomazanie świętego ciała jego, zostawmy złoto na podparcie ubóstwa jego¹¹.

Most interesting are cases of the reinterpretation of the traditional exegetical formulas in sermons that introduce various denominational, social, or political contexts. One example of this is the sermon by Mikołaj Rej (d. 1569), in which the commentary to the Gospel description of the offering of gifts to Christ became a pretext to criticize certain forms of piety in the Catholic Church. The author of *Postylla* does reference the traditional, allegorical interpretation of the Bethlehem gifts: Złoto mu dali, wyznawając go być prawym królem, mirrę mu dali, wyznawając go być prawym pomazańcem Bożym, kadzidło mu dali na znak tego, iż on już miał być dostateczniejszym

9 J. Wujek, *Kazanie na Ewanjeliję na dzień Trzech Królów*, [in:] idem, *Postylle katolickiej o świętych część pierwsza ozimia, w której się zamykają kazania na święta Panny Maryje, apostołów, męczenników i innych świętych, których Kościół zwykł obchodzić począwszy od Adwentu do ś. Jana Krzyciela*, Kraków 1584, p. 126 (marg. „Co królowie Panu ofiarowali”).

10 P. Skarga, *Na dzień Zjawienia abo Trzech Kólów*, [in:] idem, *Kazania na niedziele i święta całego roku* [...], Kraków 1595, p. 520.

11 P. Skarga, *Na dzień Trzech Królów kazanie krótkie*, [in:] idem, *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok* [...], Kraków 1605, p. 27.

kapłanem, który miał za nas ofiarować wdzięczną ofiarę na krzyżu Bogu Ojcu swemu.¹² However, he does not avoid an polemical approach towards the practices of his day, interpreting the message of the Gospel too literally. Today, Rej writes, God does not need gold from us, but we are surrounded by many of those about whom God said: “whatever you did for one of these least brothers of mine, you did for me” (Matthew 25 : 40). Not only is gold a worthless gift for the Lord; to ask the holy God, we should offer Him “not myrrh, not frankincense, not a candle, and not herbs, as others have done, but the remorseful thought of the innocent heart and the aroma of submission, of its servile prayer.”¹³

An interesting example of a conceptistic, religious-patriotic reinterpretation of the meaning of the Bethlehem gifts is the sermon by the Jesuit Walenty Grozy Fabricius (d. 1626), in his time known for being the court preacher of King Sigismund II, given on the Epiphany in 1622 in the Warsaw Church of St. John for the “gentry and the senators.”¹⁴ In the second part of the “Christmas carol,” which is dedicated to the senators of the Commonwealth, the Gospel Magi don senatorial vestments, while the Bethlehem stable becomes an assembly hall:

I czytamy, że kiedy ci trzej mądrzy senatorowie weszli do senatu, każdy z nich przyniósł złoto, kadzidło i mirrę. O, to wielka mądrość i cnota senatorska do senatu nie przychodzić, jedno z kadzidłem, z mirrą, ze złotem. Kadzidłem są wota i rady, które się dyrygują na pomnożenie czci i chwały Bożej, i na obronę religijnej katolickiej. Mirry są rady na pohamowanie ekscesów, które się dzieją w Rzeczypospolitej. Takie kadzidło i taką mirrę powinien każdy senator przynosić zawsze do senatu. Powinien przynosić i złoto – nie tylko radę zdrową, życzliwą, z prawdziwej miłości ojczyzny pochodzącą, ale i dostatki swoje, które ma na poratowanie Rzeczypospolitej potrzebującej. Ta jest własna chęć ku Rzeczypospolitej senatorska.¹⁵

Next, Rev. Fabrycy reminds his esteemed audience that the Commonwealth does not sufficiently protect the Catholic faith and the Church, while coming

12 M. Rej, *Ewanjelija o onych trzech mędrcoch, którzy ofiarowali Panu naszemu mirrę, kadzidło i złoto*, [in:] idem, *Świętych słów a spraw Pańskich [...] Krojnika albo Postylla [...]*, Kraków 1557, 37r.

13 Ibidem, 38r.

14 *Kazanie, albo Kolęda, którą w Warszawie w kościele świętego Jana stanowi panieńskiemu i senatorskiemu ks. Walenty Groza Fabricius, teolog Societatis Iesu, kaznodzieja J.K.M. w dzień Trzech Królów dał roku 1622, drugi raz przedrukowane*, Kraków 1648.

15 Ibidem, s. 21.

to the Senate with gold, frankincense, and myrrh is not a “universally Polish” custom. Because the Jesuits renewed their vows on that day, he calls upon the preacher to repeat the “carol” for the Three Kings, but within a Polish, local, senatorial custom:

Będzie miał boski Majestat w cnotach i radach senatorskich ofiarowane kadzidło na chwałę swoją świętą, będzie ojczyzna miała zdrową mirrę na uleczenie i na zachowanie od skazy naruszonych członków Rzeczypospolitej, będzie miała i złoto na ozdobę i ratunek obywatelów państwa tego.¹⁶

Rev. Szymon Starowolski (d. 1656) referenced St. Hilary’s commentary on the Gospel of Matthew in the first of his sermons *For the Feast of the Epiphany*. Gold, frankincense, and myrrh used to Christ teach us that His incarnation is the beginning of our salvation. For us, “He was to die like a human, arise from the dead like God, and arrive once more at the end of the world in order to judge us all as the highest king and most just judge.”¹⁷ Christ, Starowolski continues, endowed the Three Magi with much more precious treasures in an intangible way: we filled their hearts with perfect faith in exchange for gold, gave them unshakeable hope for frankincense, and provided them with zealous love and numerous graces for the bitter myrrh.¹⁸ We, meanwhile, follow the example of the Three Magi and bow three times before the Lord: with our thought, will, and deeds, we can only offer Him our hearts, gold, silver, and other precious things in response to the needs of the Church and to help others. God does not want other gifts, only “the gold of zealous love, the aromatic frankincense of our good deeds, and myrrh, which indeed is unpleasant to us, but grateful to Him and beautifully fragrant, with the overcoming of our bad habits and our bodies’ lust.”¹⁹

On the Feast of the Epiphany, Franciszek Rychłowski (d. 1673) refers to St. Gregory the Great’s sermon on the Three Kings. To reiterate: the pope

16 Ibidem, s. 34.

17 S. Starowolski, *Na dzień Trzech Królów. Kazanie pierwsze. O oddawaniu przystojnego pokłonu Panu Bogu naszemu*, [in:] idem, *Świątница Pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystości święt całego roku*, Kraków 1645, p. 175–176; cf. Hilarius Pictaviensis, *Commentarius in Matthaeum*, PL 9, 923A.

18 S. Starowolski, *Na dzień Trzech Królów. Kazanie pierwsze. O oddawaniu przystojnego pokłonu Panu Bogu naszemu*, op. cit., p. 179.

19 Ibidem, p. 179–180. Podobne refleksje snuje Starowolski w drugim kazaniu na święto Trzech Królów w zbiorze *Świątница Pańska (Na dzień Trzech Królów. Kazanie wtóre. O oddawaniu chwały i ofiary Panu Bogu)*, p. 183–185).

interpreted gold as heavenly wisdom, frankincense as zealous prayer, and myrrh as the mortification of corporal feelings.²⁰ The Franciscan Rychłowski repeats this interpretation. However, he modifies the sapiential interpretation of the meaning of gold under the influence of Duns Scotus, a master of his order:

Iż mamy Chrystusowi Panu złoto, to jest miłość serdeczną (która według Subtelnego Doktora jest prawdziwa *sapientia*) ofiarować, dowodzę; Chrystus Pan ile Bóg ofiarował nam to złoto, to jest miłość, miłując nas ze wszystkiego serca swojego boskiego²¹.

In his *Homily for the Feast of the Three Kings*, the great theologian and Jesuit preacher Tomasz Młodzianowski (d. 1686) provides an erudite explication of the word *apertis* from Matthew 2 : 11: Et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera: aurum, thus et myrrham (“Then they opened their treasures and offered him gifts of gold, frankincense, and myrrh”).²² Right at the very beginning, the preacher refers to the authority of the holy Fathers, whose most important statements on the Epiphany he plans on repeating here. First of all, Młodzianowski refers to the poem by Juvenecus, cherished by St. Jerome.²³ Next, he references an opinion ascribed to St. Augustine but in reality originating from an Epiphany sermon by Sedatus (sixth century), the bishop of Béziers, according to which the mystery of the unity of the Holy Trinity is found in the three gifts and one act of piety of the Magi.²⁴ Another authority Młodzianowski cites is Christian of Stavelot (ninth century):

Powiada Druthmarus, że do tego słowa *thesaurum* dwa się schodzą języki: *Thesaurum medium est Graecum, medium Latinum*. Połowica tego słowa jest grecka, połowica łacińska. *Thesis graecae dicitur positio, et thesaurum positio auri; thesis* znaczy położenie, a *aurum* złoto²⁵.

20 Cf. footnote 2.

21 F. Rychłowski, *Na tenże dzień Trzech Królów kazanie wtóre*, [in:] idem, *Kazania na święta całego roku z różnych doktorów i autorów ku zbudowaniu dusz ludzkich zebrane i napisane [...]*, Kraków 1667, p. 98.

22 T. Młodzianowski, *Kazania i homilije na święta uroczyste, także pogrzeby, dla większej chwały Boga, Króla królów, Najjaśniejszej na zawsze Królowy Polskiej, Bogarodzicy Panny czci*, Poznań 1681, vol. 4, p. 432–434.

23 Ibidem, p. 432–433.

24 Ibidem, p. 433; zob. Sedatus Bitterensis, *Homilia de epiphania*, PL 72, 773B.

25 T. Młodzianowski, *Kazania i homilije na święta uroczyste, także pogrzeby, dla większej chwały Boga, Króla królów, Najjaśniejszej na zawsze Królowy Polskiej, Bogarodzicy Panny czci*, op. cit., p. 433; Christianus Druthmarus, *Expositio in Matthaum*, PL 106, 1284A.

Like Pseudo-Hieronymus and Christian of Stavelot before him, the Polish preacher analyzes the topic of the number of gifts presented to Christ by the individual Magi. Mostly because of Młodzianowski's anecdotal glossa, I will cite this fragment in its entirety:

Pyta się tenże, jeżeli ci trzej królowie, każdy z osobna jeden tylko podarunek Panu Jezusowi ofiarował, na przykład Kasper złoto, kadzidło Malcher, Baltazar mirrę. Malarze i perswazyja polska, skąpa na Chrystusa, rozumie, że każdy tylko swój a jeden tylko podarunek ofiarował. I snadź wolałiby Polacy: „Dości ma od jednego złota, niech też już drugi kadzidło daje, zuboża się domy takimi donatywami, sksiężęją korony!”. Ten tłumacz mówi: „Recte quaeritur utrum singuli singula obtulerunt, aut singuli tria”. I odpowiada: *Sed credimus, quia quod corde crediderunt, muneribus ostenderunt et unusquisque tria obtulerit*. Rozumiemy, że w co uwierzyli, tak i ofiarowali: w Boga w Trójcy Jedynego każdy uwierzył, każdy trzy dary ofiarował²⁶.

Of the many “moral explanations” of the gifts offered to Jesus, Młodzianowski chooses two. The first comes from the sermon for the Epiphany by Eusebius of Emesa: *Aurum offerunt doctores, thus martyres et confessores, myrrham iam paenitentes peccatores*: gold is offered by doctors, frankincense by martyrs and believers, and myrrh is presented by penitential sinners.²⁷ The Polish preacher's second lecture came from the exegetical compendium *Glossa ordinaria*; in the commentary by Anselm of Laon (d. 1117) on the Gospel of Matthew included there, the gifts presented to the Infant not only attest to the faith of the Magi in the Holy Trinity, but they also refer to three gifts coming from the treasury of Sacred Scripture: historical, moral, and allegorical meaning.²⁸ As was his habit, Młodzianowski supplemented this commentary with his own comment to make it relevant, one that was by this point addressed to preachers of his time:

Kiedy też to kto nigdy na kazaniu historii nie powie – *historicum*, na obyczaje nie mówi – *moralem* i pod podobieństwem na zbudowanie czego innego nie wyrazi – *et allegoricam*, to taki kaznodzieja trzech darów Panu Jezusowi nie ofiaruje²⁹.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, p. 433; Euzebiusz z Emessy, *In Epiphania Domini*, [in:] idem, *Homiliae in Evangelia* [...], Antverpiae 1558, p. 33–34.

²⁸ Cf. Anselmus Laudunensis, *Ennarrationes in Matthaeum*, PL 162, 1257C: „Apertis thesauris Scripturarum, historicum, moralem et allegoricum sensum offerunt, vel logicam, physicam, ethicam”.

²⁹ T. Młodzianowski, *Kazania i homilije na święta uroczyste, także pogrzeby, dla większej chwały Boga, Króla królów, Najjaśniejszej na zawsze Królowy Polskiej, Bogarodzicy Panny czci*, op. cit., p. 434.

Like Anselm, he also recalls that the Bethlehem gifts symbolize three disciplines of knowledge that serve the Catholic faith: logic, physics, and ethics. He adds with a wink:

Żeć tu teologijej nie masz, nie dziwuję się, bo się ona około Pana Jezusa bawi, w podarunku nie chodzi. A *metaphysica* kędy? Z loiką się pobratała, albo w jednejsze szkole, parze z etyką idzie³⁰.

Sebastian Piskorski (d. 1707) also refers to Church authorities in his *Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów*.³¹ Like St. Gregory's *Liber responsalis* and St. Peter Chrysologus, he recalls the traditional formula according to which gold reveals Christ's moral mystery, frankincense points towards His dignity as a priest, and myrrh foreshadows His death and burial.³² Referencing St. Maximus of Turin, he explains that "through gold the Magi wanted to show the incalculable ransom of our salvation; [...] through frankincense, the true faith revealed to all; [...] through myrrh, which preserves the body from decay, they wanted to show the true resurrection."³³ He also cites St. Gregory's moral lecture according to which man can offer God gold, the wisdom of reason; frankincense, or zealous prayer; and myrrh or mortification of the flesh.³⁴ However, the most interesting fragment of Piskorski's sermon refers not to the patristic commentaries, but to nearly contemporary sources:

Trzy są nieozacowane w skarbncy dusze ludzkiej od Boga złożone klejnoty: rozum, wola, pamięć, w których się obraz całej Trójce Naświętszej jako we zwierciadle bardzo jasnym wydawa: *speculum Divinae Maiestatis*. Rozum jako złoto świetne wszystkie szacunki przewyższa: *aurum in comparatione illius nihil duxi*. Kadzidło – miłość boska ogniem żarliwości rozpalona, do nieba samego jako kadzidło wdzięczne, *sicut virgula fumi ex aromatibus*, przenikająca i tam sama na wieki zostająca: *sola manet caritas*. Pamięć wszystko, aby nie ginęło, jako mirra zachowująca. Te

³⁰ Ibidem.

³¹ S. Piskorski, *Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów*, [in:] idem, *Kazania na dni Pańskie, na uroczystości Bogarodzice Panny Niepokalanie Poczętej, na święta osobliwe Sług Pańskich, w różnych kościołach odprawione [...]*, Kraków 1706.

³² Ibidem, p. 97; cf. Gregorius I, *Liber responsalis*, PL 78, 742C; Petrus Chrysologus, *De Epiphania et magis*, PL 52, 619A.

³³ S. Piskorski, *Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów*, op. cit, p. 97; cf. Maximus Taurinensis, *Homiliae*, PL 57, 283A.

³⁴ Ibidem, p. 99; cf. Gregorius I, *Homilia X*, PL 76, 1113B–C.

trzy drogie prezenty, klejnoty nieoszacowane, nasze własne z łaski nieprzebranej Boga naszego nabyte, ofiarujemy dziś wszyscy Zbawicielowi naszemu³⁵.

Apart from the verses from the Book of Wisdom (7 : 9) and Song of Songs (3 : 6) cited in this quote as well as the gnome *Sola manet caritas* associated with St. Augustine, the fundamental inspiration for this fragment is the work of the Dutch theologian and pastoralist Jakob Marchant (d. 1648) titled: *Rationale evangelizantium, sive doctrina et veritas evangelica*, and specifically the treatise *De Epiphania*, in which the author mentions three human treasures as the equivalents of the three gifts: *intellectus*, *voluntas*, and *memoria*.³⁶ Thus, Piskorski writes, we should offer God these three presents, the jewels of our souls. Instead of gold, we should offer reason, which contemplates God's works; instead of myrrh, memory, which preserves everything in an inviolable form; and instead of frankincense, the will, which sets our hearts aflame with love. We should offer all this to God through the hands of the Blessed Virgin Mary.³⁷

"Two scenes have been presented in Bethlehem, Christ's poverty and the wealth of the Oriental lords," the Jesuit Stanisław Bielecki (d. 1718) says. In his sermon for the Feast of the Epiphany, which was in the convention of the poetics of late Baroque conceptism, he deals with the matter of "who royalized whom more."³⁸ The Magi from the East generously bestowed gold upon Jesus, but He took "only as much as three infant's hand could take [...] what was needed for sustenance to Egypt."³⁹ With frankincense and myrrh, they paid Him homage as a great priest, but also "they did not only fumigate the Bethlehem stable of manure, but they also perfumed it with a beautiful scent and aroma."⁴⁰

³⁵ Ibidem, s. 102.

³⁶ J. Marchantius, *Rationale evangelizantium, sive doctrina et veritas evangelica, a sacerdotibus, pastoribus, concionatoribus pectori appendenda* [...], Montibus 1637, vol. 1, p. 532. Traktat Marchanda wymienia aż osiem alegorycznych znaczeń złota, kadzidła i mirry: 1. intellectus – voluntas – memoria; 2. fides – caritas – spes; 3. contritio – confessio peccatorum – mortificatio; 4. eleemosyna – oratio – ieiunium; 5. caritas apostolorum – devotio et pietas virginum – afflictio martyrum et poenitentium; 6. obedientia – castitas – pauperitas; 7. divinitas – anima – corpus; 8. futurum – praesens – praeteritum (ibidem, p. 532–534).

³⁷ S. Piskorski, *Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów*, op. cit, p. 102–103.

³⁸ S. Bielicki, *Kazanie na uroczystość Trzech Królów*, [in:] idem, *Święta kaznodziejskie, to jest Kazania doroczne na uroczystości świętych Bożych* [...], Kalisz 1717, p. 15–16.

³⁹ Ibidem, s. 19.

⁴⁰ Ibidem, s. 20.

Father Bielecki, “known for his sense of humor, learning, erudition, and inspiring speech,”⁴¹ was among the preacher-moralists from the late seventeenth and eighteenth centuries whose religious preaching was consistently applied to the social and socio-political realities of the Commonwealth at the time. Thus it is unsurprising that the rich and exotic gifts of the Magi from the East lead the Polish preacher to a melancholy reflection on the mundaneness and poverty of resources in Poland:

A my co, Polacy? Złupieni ze złota, ledwo miedziane klepaki mamy. Balsamy u nas jałowiec i dziegieć. Ledwo co nad Bałtyckim Morzem burztynu. Mirra nasza – ubogich mrówek robota. Czy tymże karecować tego Gościa będziem?⁴²

However, man’s real gift for God is the *homagium*: paying Him homage, while gold, frankincense, and myrrh are token gifts. After all, Christ, as a true king, repaid the Magi with much more precious, divine treasures: faith, hope, and love.⁴³ But that was not all He gave them. According to apocryphal legends originating in Cologne, which the Jesuit preacher happily refers to, the Sabaeen kings “washed the soot and blackness of their bodies, becoming whiter than snow” as a result of their encounter with Christ, the uncreated Sun.⁴⁴ They also took on new, happy lives, as attested by their new names: previously, they had been known as Here, Pere, and Male (like MENE, MENE, TEKEL, UPHARSIN). Now, however, “Jesus changed them and renamed Here Gaspar, Pere Balthasar, and Melchior Male.”⁴⁵ Returning to their countries, they took with themselves all the treasures of Christ’s poverty and Divinity; they took them so greedily, that “they did not leave a blade of straw; like Naam

41 S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, Lwów 1902, vol. 3: *Prace misyjne nad ludem 1648–1773*, part 2: 1700–1773, p. 1087.

42 Ibidem, s. 20.

43 Ibidem, p. 20; cf. S. Starowolski, *Na dzień Trzech Królów. Kazanie pierwsze. O oddawaniu przysotnego pokłonu Panu Bogu naszemu*, op. cit., p. 179. Meanwhile, in the sermon by the Jesuit Paeł Kaczyński faith, hope, and love are gifts that we can offer Christ instead of gold, frankincense, and myrrh; see: P. Kaczyński, *Na dzień Trzech Królów*, [in:] *Kazania na święta całego roku*, Kalisz 1684, p. 15–16. The Franciscan preacher Stanisław Szczepanowski, who lived nearly a century later, interprets the gifts of the Magi in a similar way: “They brought gold, frankincense, and myrrh, which was a sign of three supernatural virtues: faith, hope, and love” (see: S. Szczepanowski, *Kazanie II. Na święto Trzech Królów*, [in:] *Kazania świętalne na cały rok, w prześwietnej katedrze metropolitańskiej gnieźnieńskiej miane* [...], Kraków 1762, vol. 2, p. 7).

44 S. Bielicki, *Kazanie na uroczystość Trzech Królów*, op. cit., p. 21.

45 Ibidem, s. 22.

Syrus, they took in all on their camel, including the manure from the stable, adding it to Negro fields, which are still fertile.”⁴⁶

“What will we take from the generously poor Lord?” Father Bielecki asks in the concluding sermon *Konkluzji z kontemplacyjną*. The greedy *aurea libertas* took gold from the Bethlehem stable, which is an inexhaustible treasury of many goods, while the priests took balsams and frankincense, while “people poor in their bitterness” took myrrh.⁴⁷ Furthermore, three gifts offered to Christ by the Magi from the East and even their very names have healing properties; the preacher refers to the popular rhymed formula against epilepsy that was whispered into the ears of the sick person in the Middle Ages:

Gaspar fert myrrham, thus Melchior, Balthasar aurum:
Haec tria qui secum portabit nomina regum
Solvitur a morbo Christi pietate caduco.⁴⁸

It is effective not only with regards to individual ailments, spiritual and corporal alike, but also with regards to the weaknesses and failing of the entire Commonwealth:

Bierzmy te recepty na ostatnie upadki nasze. [...] Idźmy do szopki, którą spanoszyli oryentalni panowie, pobierzmy z rabunkiem świętym, co zostało: królowie złoto, kapłani kadzidla, Józefa szlachta i wszystkie stany, Najświętszą Pannę mężatki i panny, wołu i osła ekonomije, rolnicy gnój. A Pana Jezusa za kolebę wszyscy.⁴⁹

Of course, most preachers from the late Baroque period did not analyze the topic of the Bethlehem gifts in such detail and so freely as Father Bielicki. In sermons for the Feast of the Epiphany, they tended to focus not on the literal or hidden meanings of gold, frankincense, and myrrh, but on their religious and moral equivalents: the gifts that Christians can offer to Christ, who reigns in heaven, like the Magi. Instead of gold, they received love of

⁴⁶ Ibidem, s. 24.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem. The names of the Magi was associated with epilepsy probably came from the verse Matthew 2 : 11: “They prostrated themselves and did him homage,” and also with regards to the magical properties ascribed to their gifts. See: O. Temkin, *The Falling Sickness. A History of Epilepsy from the Greeks to the beginning of Modern Neurology*, London 1994.

⁴⁹ S. Bielicki, *Kazanie na uroczystość Trzech Królów*, op. cit., p. 24.

God; instead of frankincense, they received faith, piety, and a good example; and instead of myrrh they received remorse for their sins, mortification of the flesh, and patience during times of suffering; these are the most common pastoral teachings here.⁵⁰ These quotes from the sermons of two Piarist orators who were valued in the eighteenth century, Benedykt Zawadzki and Samuel Wysocki, can serve as an illustration of the application of this kind of exegetical-moral formulas:

Ci królowie złożyli hojną ręką złoto, mirrę, kadzidło. Panowie byli – pańska musiała być i munificencja. Człowiecze, nie stanie cię na złoto, wyświadcze nad złoto chrześcijańską miłość. Nie mieszkasz w szczęśliwej Arabiej, nie masz kadzidla i mirry, uczyniże z siebie *sacrificium*; pobożne życie – najmiłsze, najwonnejsze Panu Bogu tymijana. Za mirrę stanie moryfikacja samego siebie⁵¹.

Ty, katoliku, przy adoracyi twojej co też Bogu oddajesz? Nie możesz złota? Ale masz miłość, droższą nad złoto, masz trzy potencje duszy: rozum, pamięć, wole; nad trzy droższe dary masz serce, ciało i duszę – czy je oddajesz?⁵²

Let us conclude this fragmentary overview with the example of a special sermon binding together the Feast of the Epiphany and the ceremony of the taking of the habit of “three ladies entering the Order of St. Benedict.” Its author is the Jesuit Jan Zrzelski (d. 1746), considered to be one of the most important preachers of the first half of the eighteenth century. Zrzelski summarizes “the material of the sermon” as follows: Iż jako dzisiejsi trzej Mędrscy, trojake dary ofiarujący, tak te trzy mądre Panny, siebie na służbę Chrystusowi odające, czynią Bogu ofiarę doskonałą, a wzajem od niego biorą rekompensatę

50 Zob. np. F. Kowalicki, *Kaznodzieja odświętny, abo Kazania doroczne na dni świętych Bożych uroczyste, Królowy wszystkich świętych poświęcone*, Sandomierz 1721, p. 46; J. Wujkowski, *Żarliwa głosu apostolskiego odnowa*, [...] *to jest Kazania na wszystkie święta roczne, duchem apostolskim miane* [...], Warszawa 1723, p. 17; K. Balsam, *Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów*, [in:] idem, *Kazania na święta całego roku*, Poznań 1762, vol. 1, p. 35–36.

51 Benedykt od św. Józefa (Zawadzki), *Kazania na święta uroczyste dla większej czci i chwały Boga w Trójcy Jedynego* [...], Warszawa 1702, vol. 2, p. 13–14.

52 Samuel od św. Floriana (Wysocki), *Kazanie II. Na święto Trzech Królów, w katedrze krakowskiej 1740*, [in:] idem, *Chwała chwalebne w świętych swoich Boga i świętych w Bogu uwielbionych, kazaniem na wszystkie w roku całym dni święte i niektóre akty publiczne po różnych katedrach, chrześcijańskiej dla naśladowania pobożności ogłoszona* [...], Warszawa 1747, vol. 1, p. 27.

wspaniałą.⁵³ In the first part, the preacher glorifies the generosity of the Three Kings, which is contrasted with the greediness and stinginess of rulers both then and in the past “who do not themselves do anything to glorify God and look with derision on goods given to Christ; the same was with their ancestors.”⁵⁴ However, the perfection of the offering of the Magi did not solely consist of their unselfish generosity; they also “ennobled” the external adoration and material gifts in their profession of the faith that Christ is the king of the world (gold), the highest priest (frankincense), and the immortal God in a mortal human body (myrrh).⁵⁵ Having received such gifts and celebrated as such, like King Solomon once with regards to the Queen of Sheba, he did not allow the Magi to defeat him in generosity and repaid them in a wonderful way, which priceless spiritual gifts: for gold, they received heavenly wisdom and God’s love; for frankincense, they receive the gift of piety and prayer; and for myrrh, they received a holy life “not knowing any sinful corruption.”⁵⁶ This perfect “exchange of gifts” between God and man also takes place today on the Feast of the Epiphany, during the sanctification of the three novices to serve God; they give Him a three-fold, and thus perfect, sacrifice, for which they can be sure that they will be generously repaid in heaven:

Otwieracie skarby wasze, *apertis thesauris suis*, gdy sobie do wszelkich dostatków i honorów światowych, któreście miały mieć albo się spodziewać mogły, przez ingres za zakonną klauzurę wrota zamykacie. Ofiarujecie złoto, to jest *auream libertatem*, wolność, swobodę, która wszelką złotą cenę przechodzi, *non bene pro toto libertas venditur auro*, idąc dobrowolnie w więzy ślubów zakonnych, poddając się pod regularne posłuszeństwo. Ofiarujecie *thus devotionis*, kadzidło nabożeństwa, gdyż na to idziecie w klasztorną klatkę, ba, co mówię idziecie, leciecie skrzydłami

53 J. Zrzelski, *Kazanie II. Na dzień świętych Trzech Królów, przy obłóczynach trzech panien, wstępujących do Zakonu Świętego Benedykta*, [in:] idem, *Trakt do nieba niegdyś śladami świętych Pańskich utworowany, teraz przez kazania na wszystkie święta całego roku na większa chwałę Boga, w świętych swoich dziwnego, do naśladowania wszystkim wiernym pokazany* [...], Warszawa 1747, p. 29. Among the three novices mentioned in the title was Justyna Szaniawska (1712-1799), the starosta of Kunia and later abbess of the Benedictines in Nieśwież (she took the name Euphemia); she joined the order at the age of sixteen.

54 *Ibidem*, s. 30.

55 *Ibidem*, s. 31.

56 *Ibidem*; cf. Cornelius a Lapide, *Commentaria in quatuor Evangelia*, Lugduni 1731, p. 51: „Pro auro ergo, quod obtulerunt, receperunt augmentum sapientiae et amoris ardentis, pro thure donum orationis et devotionis, pro myrrha studium purae et incorruptae vitae”.

miłości boskiej [...]. Ofiarujecie *myrrham mortificationis*, mirrę dobrowolnego umartwienia, gdy się na wszelkie morderstwa, trudy, niewczasy [...] odważacie⁵⁷.

In relation to this last quote, it is worth noting that in sermons for the Feast of the Epiphany from the first half of the eighteenth century, *aurea libertas*, golden freedom, appears as a specifically Polish equivalent of gold. It is understood both within the context of the freedom of the nobles' Commonwealth that was glorified at that time and in relation to individual freedom.

This still cursory overview shows that Polish preachers in past centuries did not only make use of the treasury of Christian preaching from the first millennium, limiting themselves to quoting past authorities, but by respecting opinions grounded in tradition, they also tried to reinterpret them or supplement them with their own erudition and inventiveness. A more precise description of the proportions between the receptive and inventive attitudes in this area would require much more detailed comparative studies of sources.

Abstract

Gold, Frankincense, and Myrrh in Old Polish Preaching

This article analyzes the continuation and old Christian as well as medieval exegesis of gold, frankincense, and myrrh (Matthew 2 : 11) in Polish sermons from the fourteenth through the eighteenth centuries. In particular, I focus on those cases in which the traditional symbolism of the gifts of the Three Magi is a point of reference for conceptist interpretations that take into consideration the political, social, and religious contexts of the time.

Keywords: gold; frankincense; myrrh; sermon; Poland; Epiphany

References

- Anselmus Laudunensis. (1854). Ennarrationes in Matthaem. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 162).
- Aquillinus Iuvenus. (1846a). Historia evangelica. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 19).
- Balsam, K. (1762). Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów. In *Kazania na święta całego roku* (Vol. 1). Poznań.
- Bielicki, S. (1717). Kazanie na uroczystość Trzech Królów. In *Święta kaznodziejskie, to jest Kazania doroczne na uroczystości świętych Bożych [...]*. Kalisz.
- Christianus Druthmarus. (1864). Expositio in Matthaem. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 106).

---

57 J. Zrzelski, *Kazanie II. Na dzień świętych Trzech Królów, przy obłóczynach trzech panien, wstępujących do Zakonu Świętego Benedykta*, op. cit., p. 32.

- Cornelius a Lapide. (1731). *Commentaria in quatuor Evangelia*. Lugduni.
- Eusebius Emesenus. (1558). In Epiphania Domini. In *Homiliae in Evangelia* [...]. Antverpiae.
- Fabricius, W. G. (1648). *Kazanie, albo Kołęda, którą w Warszawie w Kościele świętego Jana stanowi panieńskiemu i senatorskiemu ks. Walenty Groza Fabricius, teolog Societatis Iesu, kaznodzieja J.K.M. w dzień Trzech Królów dał roku 1622, drugi raz przedrukowane*. Kraków.
- Gregorius I. (1857). Homilia X. Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli in die Epiphaniae. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 76).
- Gregorius I. (1862a). Liber responsalis. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 78).
- Helinandus Frigidi Montis. (1865). Sermo in Epiphania Domini. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 212).
- Hieronymus Stridonensis. (1845). Commentaria in Matthaemum. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 26).
- Hilarius Pictaviensis. (1844a). Commentarius in Matthaemum. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 9).
- Iraeneus. (1844b). Contra haereses. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 7).
- Kaczyński, P. (1684). Na dzień Trzech Królów. In *Kazania na święta całego roku*. Kalisz.
- Kowalicki, F. (1721). *Kaznodzieja odświętny, albo Kazania doroczne na dni świętych Bożych uroczyste, Królowy wszystkich świętych poświęcone*. Sandomierz.
- Marchantius, J. (1637). *Rationale evangelizantium, sive doctrina et veritas evangelica, a sacerdotibus, pastoribus, concionatoribus pectori appendenda* [...] (Vol. 1). Montibus.
- Maximus Taurinensis. (1862b). Homiliae. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 57).
- Mazurkiewicz, R. (2018). „Pełne tajemnic dary, bo w nich Bóg, Król i mary...”. Złoto, kadzidło i mirra w dawnej egzegezie (rekonesans). In M. Hanusiewicz-Lavallee & W. Pawlak (Eds.), „*Śława z dowcipu sama wiecznie stoi...*”. *Prace ofiarowane Pani Profesor Alinie Nowickiej-Jeżowej z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej*. Lublin.
- Młodzianowski, T. (1681). *Kazania i homilije na święta uroczyste, także pogrzeby, dla większej chwały Boga, Króla królów, Najjasniejszej na zawsze Królowy Polskiej, Bogarodzicy Panny czci* (Vol. 4). Poznań.
- Peregryn z Opola. (2001). *Kazania „de tempore” i „de sanctis”*. (J. Wolny, Ed.). Kraków–Opole: Papieska Akademia Teologiczna Wydział Historii Kościoła, Uniwersytet Opolski Wydział Teologiczny.
- Petrus Chrysologus. (1846b). De Epiphania et magis. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 52).
- Piskorski, S. (1706). Kazanie na uroczystość świętych Trzech Królów. In *Kazania na dni Pańskie, na uroczystości Bogarodzicy Panny Niepokalanie Poczętej, na święta osobliwe Sług Pańskich, w różnych kościołach odprawione* [...]. Kraków.
- Rej, M. (1557). Ewanjelija o onych trzech mędrcoch, którzy ofiarowali Panu naszemu mirrę, kadzidło i złoto. In *Świętych słów a spraw Pańskich* [...] *Krojnika albo Postylla* [...]. Kraków.
- Rychłowski, F. (1667). Na tenże dzień Trzech Królów kazanie wtóre. In *Kazania na święta całego roku z różnych doktorów i autorów ku zbudowaniu dusz ludzkich zebrane i napisane* [...]. Kraków.
- Sedatus Bitterensis. (1849). Homilia de epiphania. In *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina* (Vol. 72).
- Skarga, P. (1595). Na dzień Zjawienia albo Trzech Kólów. In *Kazania na niedziele i święta całego roku* [...]. Kraków.
- Skarga, P. (1605). Na dzień Trzech Królów kazanie krótkie. In *Zywoty świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok* [...]. Kraków.
- Starowolski, S. (1645). Na dzień Trzech Królów. Kazanie pierwsze. O oddawaniu przystojnego pokłonu Panu Bogu naszemu. In *Świątnica Pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystości święt całego roku*. Kraków.
- Stępień, P., Tchórzewska-Kabata, H., & Winiarska-Górska, I. (Eds.). (2009). *Kazania świętokrzyskie. Nowa edycja, nowe propozycje badawcze*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Szczepanowski, S. (1762). Kazanie II. Na święto Trzech Królów. In *Kazania świątalne na cały rok, w prześwietnej katedrze metropolitańskiej gnieźnieńskiej miane* [...] (Vol. 2). Kraków.
- Temkin, O. (1994). *The falling sickness. A history of epilepsy from the Greeks to the beginnings of modern neurology* (2nd ed.). Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

- Wujek, J. (1584). Kazanie na Ewanjeliją na dzień Trzech Królów. In *Postylle katolickiej o świętych część pierwsza ozimia, w której się zamykają kazania na święta Panny Maryje, apostołów, męczenników i innych świętych, których Kościół zwykł obchodzić począwszy od Adwentu do ś. Jana Krzyciela*. Kraków.
- Wujkowski, J. (1723). *Żarliwa głosu apostolskiego odnowa, [...] to jest Kazania na wszystkie święta roczne, duchem apostolskim miane [...]*. Warszawa.
- Wysocki, S. od św. F. (1747). Kazanie II. Na święto Trzech Królów, w katedrze krakowskiej 1740. In *Chwała chwalebego w świętych swoich Boga i świętych w Bogu uwielbionych, kazaniem na wszystkie w roku całym dni święte i niektóre akty publiczne po różnych katedrach, chrześcijańskiej dla naśladowania pobożności ogłoszona [...]* (Vol. 1). Warszawa.
- Załęski, S. (1902). *Jezuici w Polsce. Vol. 3: Prace misyjne nad ludem 1648–1773. Part 2: 1700–1773* (Vol. 3.2). Lwów: Drukarnia Ludowa.
- Zawadzki, B. od św. J. (1702). *Kazania na święta uroczyste dla większej czci i chwaby Boga w Trójcy Jedynej [...]* (Vol. 2). Warszawa.
- Zrzelski, J. (1747). Kazanie II. Na dzień świętych Trzech Królów, przy oblóczynach trzech panien, wstępujących do Zakonu Świętego Benedykta. In *Trakt do nieba niegdyś śladami świętych Pańskich utworowany, teraz przez kazania na wszystkie święta całego roku na większą chwałę Boga, w świętych swoich dziwnego, do naśladowania wszystkim wiernym pokazany [...]*. Warszawa.